

اون دردیجی سنه
نومر ۶ (۱۳)

تورک تاریخ انجمنی

مجموعی

۱ تشرین ثانی
۱۳۴۰

سلطان عبدالعزیزک وفاتی اتحاری ، قلمی ؟

معلوم اولدینی اوزره سلطان عبدالعزیز خلی صباحی (صالی ۷ جمادی الاولی ۱۲۹۳ و مایس ۱۸۷۶) بحرأ طویقیو سراینه نقل اولونمش و ایکی اوچ کون اوراده پک صیقتیلی وقت کچیردکن صوکر و والدهسی و اولادی و حرملریله برابر اقامتنه تخصیص قلنان اورته کویده کی فرعیه دائره سنه کورتورولشدی . خلنک آلتنجی بازار کونی فرعیه دائره سنده آنسزین وفاتی وقوع بولدی .

برنجی روایت : اتحار . — صورت وفاتی اوله رق رسماً اعلان ایدلدی که بازار صباحی و والده سندن برطریق مقاصی ایسته مش ، مقاصی آلدقن صوکر او طه سنی تخلیه ایلیه رک حتی و والده سنی دخی دیشاری جیقارمش و قاپویی کلیدله مش ؛ مقام سلطنتده معلوم وشایع اولان عظمت و استبداد خلقی خلنک آجی تاثیریه خرچینلغنی آرتدیرمش و اک یقین منسوباتندن بیله یانه کیمسه صوقوله من اولمش اولدیفندن او طه ده کندوسنی یالکز برامش ؛ او مقاص ایله صاغ وصول قوللرینک دامارلرینی کسره ک سیلان دم نتیجه سی ارتحال ایش . او طه ده تنها قالمسی اوزاینجی حرم طاقمی مراقه دوشوب قاپویی زورلامش و ایچرو کیردکده مرحومی قان ایله ملمع اولدینی حالده مندرک اوکنده حصیر اوستنده میت اوله رق بولمشدر .

جاریه لارک فریاد و فغانی اوزرینه سر عسکر حسین عوننی پاشا ، پاشا لیمانده کی یالیندن بش چفته قایله و بش اون دقیقه طرفنده فرعیه به یتیشه رک قادیلرک و اویلاسی منع ایلدیکی کی جنازه بی برندن قالدیروب جوارده کی قره غوله نقل ایتدیرمش

و آلتہ نفراتہ مخصوص اوتینا قلدردن برنی قوید یروب نجرہ لک برندن برپردہ قوبارتہ رق اوزرینہ اورتدیرمشدر .

مرحومک اتحار ایتدیکنی تأیید و تصدیق ایتمک ایچون برای معاینه جلب اولنان برلی و اجنیدن مرکب غلبه لک بر هیئت اطبا جنازه بی قره غولده بوحالده بولمشلر و بعضیلری تأثرلینی کتم ایده میه رک معاینه به اشتراک ایتمه مشلدر . آنردن بری مارقو پاشادر .

اطبا پادشاه مخلوعک نعشنی بالاطراف معاینه ایتمک ایسته دکرنده قلیجنه دایانمش اولدینی حالده قاپوده دوران حسین عونى پاشا مانع اولمش و « بوجنازه احمد آغا محمد آغا دکلدر، برپادشاهدر ؛ اونک هر طرفنی آچدیروب سزه کوستره م « دیمشدر . سرعسکرک آلدینی وضع تهدیدکارانه اوزرینه اطبا سطحینجه معاینه ایله اکتفا ایلیه رک قوللرنده آجیلان جریجلردن آقان قان سبب موتی اولدینی و کندیلرینه ارانه اولونان مقاص ایله بوجریجله رک آجیله بیله جکنی مین بر راپور تنظیم ایتمشلر و جنازه بی معاینه دن سوکرا سلطان عبدالمزیزک وفات ایتدیکی اوطیه چیقهرق مندری و حصیری قان ایله ملمع بولمشلر و دامارلردن صجرا یان قان دامله لرینک حصیر اوزرینه یالمنی اتحاری تأیید ایدیجی برحالت کبی تلقی ایلیه رک آنیده راپورلرینه علاوه ایتمشلدر .

هیئت اطبا طرفندن راپوری یازمق اوزره مأمور ایدیلن مکتب طیبه معلملرندن دو قور ماروان صودن بر راپور قلمه آلوب فقط بکئلدیکی جهته مطلوبه موافق اوله رق صورت مترجمه سی زیرده مندرج اولان و ایرتسی کونی غزته لرله اعلان قلنان ایکنجی راپور تحریر ایدلمشدر .

راپورک صورت مترجمه سی

برمقتضای اراده سنیة جناب شهنشاهی وکلای فخام حضراتی طرفندن ویریلان اسراوزرینه ۱۱ جمادی اول سنه ۹۳ و ۲۳ مایس ۹۲ بازار کونی اوکله دن بر ساعت اول خداوند کارسابق عبدالعزیز خانک سبب موتی تحقیق ایتمک ایچون چراغان سرای مایونی اتسالنده بولنان قره غولخانه به کیده رک اوراده بزى آلت قاتده بولنان براوطه به کتوردکلرنده یرده سریشلش برشیلته اوزرنده اوزری جدید بر بز ایله اورتمش بر جسد کوردک . اورتوبی قالدیردیقمزده خداوند کار سابق عبدالعزیز خانک جسدی اولدینی طاییدق . لدی المعاینه بالجله اعضاسی صغوق قانسز و ضولوق

و بعض محللری دم متعثر ایله مستور اولوب جسد ایسه هنوز طولنمیشدی . کوز قیاقلری آچیقجه قرینه لامه سی خفیفجه کشف و آغزی دخی برآز آچیق ایدی و قولاری ایله آیاقلری ستر ایدن بزله قان ایله ملمع اولوب قولنده کی بزى قالدیردینم زده صول قولك بوکومنك برآز آشاغینسنده بش عشر ذراع طولنده اوج عشر ذراع عمقنده برجریمه مشاهده ایلدک اشبو جریمه نك کنارلری پروزی و غیرمنتظم اولوب استقامتی ایسه یوقاریدن آشاغی به و داخلدن خارجه طوغری ایدی . مذکور ناحیه نك اورده سی کیسلمش و شریان زندی تقریباً خروج ایلدیکی نقطه ده چاپنك اوج ربمی آچلمش ایدی . صاغ قولنك بوکوم محلنده دخی ایکی بچق عشر ذراع طولنده کذلک پروزی و برآز منحرف برجریمه مشاهده ایلدک اشبو محله ده کی جریمه کوچک چاپلی اورده اوزرنده اولوب شراین سالم ایدیلر . اون عشر ذراع طولنده و زیاده کسکین و برقولنك اوجنه یقین یان طرفنده اوفق بردوکه سی بولنان برمقراض ارانه اولندی مذکور مقراض قانلی اولوب خداوندکار سابقک بالاده ذکر اولنان جریمه لری بونکله اجرا ایش اولدیغی بزله بیان ایتدیلر بعده بزلی خداوندکار مرحومک اقامتکاهی اولان ذکر طرفنده کی بیوک اوطه به کتوردیلر بو اوطه ده برنجره نك قرینده بولنان گوشه مندری اوزری قان ایله گول کیسلمش و حصیرک اوزرنده دخی پختیلنمش وافر مقدار قان بولندیغی کی حصیرک اوتسنده بروسنده دخی قان لکه لری مشاهده اولمشدر .

اشته سالف الذکر احوال دن جمله من متحداً آتی الذکر قراری وردک .

اولا : خداوندکار سابق عبدالعزیز خانک وفاتنه قول بوکوملرنده کی اوعیه نك قطعیه حاصل اولان سیلام دم سبب اولمشدر .

ثانیاً : بزه ارانه اولنان آلت جروح مذکور بی حصوله کتوره بیلیر .

ثالثاً : جروحک هیئت و استقامتدن و بونلری حصوله کتیرمش اولان آلت جارجه دن بر اتعار یعنی تلف نفس وقوعه کلدیکی استدلال اولنیور . بناءً علیه چراغان سرای مایونی قره غولخانه سنده یا بمش اولدیغمز اشبو مضبطه عجزانه من امضا و تقدیم نلندی .

دوقتور مارکو دوقتور نوری دوقتور صوتو دوقتور اسپانیول

دوقتور مارک مارکل دوقتور پاتروپولو دوقتور عبدالنور دوقتور ثروت

دوقتور ده قاسترو دوقتور ماروئین دوقتور زول میلنجن دوقتور قسطنطن قره طودری

دوقتور دیکسون دوقتور ویتالس دوقتور ادوار اسپادارو دوقتور نور یحجان

دوقتور میلیان بک دوقتور مصطقی دوقتور محمد

استطراد اوله رق شونی علاوه ایدم که دوقتور ماروانک برنجی راپوری خلاف

حقیقت اولہرق اتخاری پک تأیید ایچی بر صورتہ محرر و مسودہ سی حالامکتب طیبہ اوراقتدہ محفوظ اولدینی میرآلای احسان بکک مکتب مذکور داخلہ مدیریندہ بولندینی ائادہ سلطان عبدالحمیدہ جورنال ایدیہلہرک مسودہ نک همان آرانوب بولونماسی حقندہ بر ارادہ شدیدہ صادر اولغلہ مکتب طیبہ دیدیک دیدیک ایلمش ومعہود مسودہ بولنہ مامش ایدی .

ایکنجی روایت : قتل و محکمہ جنایت قراری . — سلطان عبدالعزیزک حرمنده بولنان جاریہلر اتخارہ اصلا قائل اولمایوب مرحومک باشقہلری طرفندن قتل واتلاف ایلدیکی فناعتی بسرلرر وبوقناعترندہ اصرار ایلرلر وبونی دخی بی پروا سویلرلر ایدی .

سرایدن چیقوب کاتب محمود جلال الدین پاشادائرہ سنہ انتساب ایدن برسرایلینک روایت مصرانہ سی سلطان عبدالحمیدہ اسماع اولونہرق سلطان عبدالعزیزک وفاتی حقندہ اصولی دائرہ سنده تحقیقات عدلیہ یہ شروع اولندی . محکمہ جنایت رئیس سروری افندی ومدعی عمومی عبداللطیف بک ومستنطق فندقلیلی محمد افندی وسرایجہ قرنادن راغب پاشالازمکلنلری استنطاق واستجوابہ مأمور ایدیلوب عدلیہ ناظری جودت پاشا بوهیئتک وظائفہ نظارت ایلر وسالف الذکر محمود جلال الدین پاشا دخی مداخلہ یہ یول بولوردی . ہیئت استنطاقیہ کیزلیجہ بر خیلی تحقیقات واستنطاقات اجرا سندن سوکرا پهلوان مصطفی چاوش وایکی رفیقنک داماد نوری پاشا (سلطان عبدالحمید کریمہ سی فاطمہ سلطانک زوجی) و داماد محمود جلال الدین پاشا (جیلہ سلطان زوجی) وحسین عون پاشادن آلدقلری تعلیمات موجبہ علی الصباح پنجرہ دن سلطان عبدالعزیزک اوطہ سنہ کیرہرک مشارالہی قتل ایتدکرینہ قرار ویردی . بر سررشته دہا وار ایدی کہ اودہ قاتلرلر سرایک ایکیشر اوچر یوزغر و شلق خدمہ سندن ایکن بعد القتل مستوفی معاشرلہ چراغ اولونمالری ومملکتلرینہ کوندرلہلری قضیہ سی ایدی . بوکیفیت خزینہ خاصہ مدیری آغوب افندی نک (پاشا) نظر دقتی جلب ایدهرک حریفلرک چراقلق معاشرتی قطعہ تصدی ایلمش ایدی . محکمہ جنایت ییلدیزدہ عقد اجتماع ایدوب مظلونلرک محاکمہ سی اورادہ اجرا ایتمشدر . ایشتہ مدحت پاشا محاکمہ سی دینکلہ مشہور اولان محاکمہ بودر . چونکہ مدحت

پشایی دخی جرم قتلہ تشریک ایلمشردی . محاکمه قانون دارسندہ جریان ایتمشدر . محکمه اوچ قاتلک ومدحت ونوری ومحمود باشالزک وقرنادن فخری بکک اعدامنه وشریک جرم اولهرق بعض ذواتک مختلف صورتده تجزیه لرینه دائر حکم وردی . قاتلر اعدام اولونما یوب جزالری تخفیف ومؤبد کورکه تحویل وکندی لری طائفه نفی اولوندی لری . عقوبت حاللری معلومدر .

محا که دن صوکر اسلطان عبدالعزیزک قتل اولندی نی روایتی کسب قوت ایلدی واتخار سوزینی لسانه آلا نلر منفور ومغضوب اولدی . حتی مجلس معارف اعضاسندن سلیم ثابت افندی مکاتب ابتدائیه طلبه سی ایچون اولجه یازدی نی بر تاریخ رساله سندہ «سلطان عبدالعزیز اتخار ایتدی» دیمش ایدی . اوندن دولایی هم مأموریتندن عزل ایدلش وهم مستحق اولدی نی تقاعد معاشندن سنه لرحه محروم قیلنمش ایدی .

مشروطیتدن صکره — اعاده مشروطیتدن صوکر اسلطان عبدالعزیزک اتخاری روایتی ینه رواج بولدی . استنطاق لریک ییلدی زده خفیا اجراسی ، محکمه جنایتک ییلدی زده اجتماعی ، حا کمره تعلیمات ویرلش اولوق احتمالی ، باخصوص مدحت پاشا حریت ومشروطیت طرفداری وبو سودا سائقه سیله خلک هودار وعاملرندن اولماسی دولایسیله سلطان عبدالحمیدک منفور ومبغوضی اولوب صدارتدن عزلنده آورو پایه نفی ایدلش وبعدہ مظهر عفو اولهرق ابتدا سوریه و صوکر آیدین والیلک لرنده استخدام قیلنمش ایسه ده افکار عمومی ده چورویهرک حقندن کلنمی نزد شاهانه ده مصمم اولوب اشوب محاکمه صرف آنی محکوم ایتمک ایچون آچیلمشدر دیو خلق آره سندہ بر وسوسه اویانماسی ، داماد محمود جلال الدین پاشا دخی سلطان عبدالحمیدک بدایت جلوسنده مقبل ایکن سربازانه حرکتندن دولایی طرابلس غرب والیلکیه تبعید قلیتوب اوراده ذوق وصفایله اصرار وقت ایلدیکی بو طرفده عکس العمل لر پیدا ایده گلکله بو باطیر دیده آنکده ازاله وجودی متصور اولماسی والحاصل بونلره نمائل برطاقم قورونتولر سلطان عبدالحمیدی بویله بر محاکمه کشادینه سوق ایتمش اولدی نی ظنی غلبه چالوب محاکمه یه جعلی ومصنع کی باقیلمغه باشلانندی . سلطان عبدالحمید حقده خلک اغرار وسوء ظنی بو یولده کی اعتقاداته رواج وریور ایدی . حتی مشروطیت کنج لری محاکمه نک اعاده سیله مدحت پاشا وامثالی محکوم لریک پاکه

چيقارلسى ايچون برچاره قانونى دخى آراديلر . لکن اعاده محاکمه به قوانين موجوده من مساعد دکل ایدی و برده زمان کچمش اولديغندن عامل و شاهدلر اکثریت اوزره داربقايه کوچش ایدی . ايشته يوقاریده تعداد اولنان اسباب بعدالمشروطيه سلطان عبدالعزیزك اتخار ایتدیكى کیفیتنى اورتیه قویوب محاکمه به و محکمه نك حکملرینه غرض آلود نظریله باقلمش ایدی .

اتخارمى ، قلمى . — بوايىکى روايتك هانکيسى دوغریدر؛ مسئلهنى بالاطراف تدقیق و مناقشه ایدهرک برحکم قطعی ویرمك نهایی اولوردی ؛ لکن عبد عاجز هراییكى طرفه دخى قناعت تامه حاصل ایدهمدیکمندن مسموعاتمى ذکر و ایراد و بعض مطالعات علاوه سیهله اکتفا ایدهمدیکم . خلقمزدن بعضیلری اتخاره و بعضلری قتله قائلدرلر . اتخاره قائل اولان ذواتك ادله و مدعیاتی شووجه ایله درکه سلطان عبدالعزیز فرعیهدا اثره سنك اوست قاتنده و گوشه ده کی او طه ده وفات ایتدیكى جهتله کوبه کوندوز خارجدن مردیوان دایا بهرق قضى قالدیروب نجره بی آچق مستحیلدر ، فرض محال اولهرق ایچری کیریلسه بیله برحس قبل الوقوع ایله بادشاهك یوکسك آواز ایله یاننده کیلری امداده چاغیرمسی وقوی البنیه اولماسی حبسیله مدافعه نفس ایچون قائللریله اوغراشماهی پك طبیعی ایدی . اطبانك معاینه سنده قائللریله صاواشمقدن وجودنده تحصیل ایدهمدیک طیرمیق و بره اثری اولدیغنی تین ایتهمش ایسه ده لاجل الشهاده محکمه جنایته دعوت اولنان سلطان احمد شیخی عمر افندی — که جنازه بی غسل ایتمش ایدی — مرحومك وجودنده یاره و بره اثری مشاهده ایتهدیکنى و یالکز قلب محیطنك موس مور مورارمش اولدیغنی مع القسم افاده ایتمش ایدی . (۱)

برده اثنای محاکمه ده مدحت پاشا سلطان عبدالعزیزك والده سنك شهادته مراجعت اولونماسی مصرانه طلب ایتمش و مشارالیه اکر اوغلومی اولدوردیلر دیرایسه نفسجه باشقه مدافعه به لزوم کورم دیو ادعاده بولونمش اولدیغنی حالده محکمه جه والده

(۱) پادشاهلرک جنازه لری خرقة سعادت دائره سنده و آياصوفیه شیخی طرفندن غسل اولونمق عادتدر بوکره آياصوفیه شیخنك معذرتنه مبنی ساسله مشایخده اندن سوکره کلن سلطان احمد شیخی چاغیرمیش و اوده آياصوفیا خطیبی خدمت غسله دعوت ایتمش . محکمه به شاهد صفتیه جلب اولنان شیخ عمر افندی آياقده دورامیه جق درجه ده بربر فانی ایدی ، آغلايه آغلايه اثنای شهادت ایتسی حاضرונה زیاده تأثیر ایله مشدی .

سلطانہ هیچ مراجعت قبل ناماشدی. اگر مدجت باشانک طلبی وجهله مشارالیهادن استفسار مطالعه اولونسه حقیقتی سویلیه جکی واوغلنک قتل نفس ایتدیکنه شهادت ایده جکی بدیهی ایدی. واقعا املا طریقیه یازدیردینی (سرگذشت نامه) ده برطاقم تفصیلات واریسه ده قتلنه و اتحارینه دائر حکم صریح یوقدر. مع مافیه کندینه بر بایغینلق کلوبده اطبابه مراجعت اولندوقده آنلره خطاباً «اولادم شهید ولدی، بی ده شهید ایتسینلر، بکا حکیمک لزومی یوقدر» دیدیکی محرردر. اوغلنک قاتلرینی میدانه چیقاردیغندن دولایی سلطان عبدالحمیده یازدینی مکتوب معلم ومصنع اولابیلیر. فرزند تاجدارینک حیاته انک زیاده علاقه دار اولان والده سنک معلوماتی اهمال ایتمه سی محکمه جه برتقصیردر.

سلطان عبدالعزیز خلغندن پک زیاده متأثر اولمش وطوب قاپو سراینده کچیردیکی برقاچ کیجه صوک درجه ده مایوس کورونمش ویانه سلاح استه مش (فقط ویرمه مشل) وسلطان مراده کوندردیکی ایکی مکتوبده (غزته لر اووقت برینی نشر ایتمشلاردی) علامات یأس وکدرینی کتم ایده مه مش و انه کچه جک ایلک فرصته جاننه قصد ایده جکی مستدل بولمش ایدی. وسرقرینی حافظ محمد بکه «برپارچه زهر بولامازمیسین، وارسه کتیر. بعدما بنم حیاتم موجب قتنه در» دیمشدی. حتی بدایت سلطنتده بروسه بی زیارت ایتدیکی زمان ییلدیرم بایزیدک تر به سنه کتمیه رک «بو آدم تیموره اسپراولاجفنه نیچون کوکسنه بر خنجر صاپلامادی» دیدیکی قرناسی ایشیدوب فواد باشا «بادشاهمز بیوکسوز سویله دی الله اسپرکسین» زمینده تشام ایلدیکنی حکایه ایدرلردی. یعنی سلطان عبدالعزیز بویله بر فلاکته تحمل ایده میه جک عزت نفسه مالک ایدی. قرنانک بورواتی بروسه ده پک شایعدر.

سلطان عبدالعزیزک سلطان مراده یازدینی مکتوب ایله آنک جوابلری زرده محرردر. سلطان عبدالعزیزک مکتوبی او وقتک غزته لرندن مأخوذا ولوب سلطان مرادک جوابنامه لری خزینه اوراقده محفوظدر، آنجق بونلر اورته سندن اوزونلقته یرتلمش و صوکرادن یاپیشدیرلمش اولغله عجباً سلطان عبدالعزیز سائقه یأس ایله کندیسیمی یرتدی؟

عبدالعزیز خانک سلطانہ مراده یازدینی تذکره

اولا جناب الله نایاً عبته شوکترینه صیغینورم جلوس هما بولنرینی تبریک ایله برابر خدمت

ملتنده سمی وغیرت ایتمش ایسه مده موفق اولامدیغه تأسف وذات ملوکانه لرینگ موقیتلریغی
تغی ایدرم ملنگ اعتلای شأنه ودولتک تأمین استقباله واسطه اوله یله جک اسبابی ذات
ملکدارلریغه آماده ایتمش اولدیغی فراموش بیورمازلر امیدندیم. کندی المله سلاحلاندیردیغیم
هسکرک بی بو حاله قویدیغی اخطار ایله برابر سروت و انسایت صیقله مشله یاردم ایتمک مزینتی
کوستردیکندن بولدیغیم شکنائی اضطرار بدن خلاص ایله بر محل مخصوص تمینتی رجا ایدر
وسلطنت عثمانیه بی سلاله عبدالمجید خان حضرتلریغه ترک ایله رم .

سلطان مرادک بیجی جوابنامہ سی

تذکره علیہ کزی کمال دقت ورققله مطالعه ایله دم حقمده شایان بیوریلان الطاف جلیله لرینہ
تفکر دن باشقه دیه جکم یوقدر مجرد مقدرات الہیہ دن اولان شو حال اوزرینہ حق عالی لرندہ
مترتب ذمت فتوت و سروت نہ ایسه اجراسی دریغ ایتمه جکم قلب عالی لری شہادت ایدر. ارام بیورولان
محکم حال خرابیسنہ کلنجه بوکا وقوف صحیح اولیہ رق مجرد حاضر بر محل ایدوکی خبر ویرلسنه
مینی اختیار اولمش ایسه شمدی آکا بر چاره آرانیلقمده اولدیغی کبی سائر صورتلہ اسباب
حضور و ارامش لرینہ دخی بذل مساعی اوله جغنی تأمینہ ابتدار ایدرم .

سلطان مرادک ایکنجی جوابنامہ سی

بودغه دخی ارسال بیوریلان تذکره سنیه لرینہ مطالعه ایله حقیقه متاثر اولدم دونکی
اشعارم وجمله نزد خالصانہ مده اک زیادہ ملترم و مقدم اولان استراحت وجودیہ لری قضیہ سیدر
سرای عتیقده استخصار اولنان محکم عدم قابلیت مؤخرأ تعین ایتمه سیله اورته کویده کی دائره تک
همان تنظیمنه تثبیت ایدلدی. تأسف ایدرم کہ بوکون یتشذیر یله مدیکندن ان شالہه جمیع لوازی
یارین اکال اولتہ رق اورایہ نقل عالی لری مقرر در بویله احوال اوزرینہ مناسب اولمایان ملاحظات ایله
افکار عالیہ کزی اتعاب و تخدیش بیورما کزی رجا ایدرم زیرا معاذ اللہ تعالی ذاتک تک دکل
خاندانکزدن برسی حقندہ زرجہ بر ضرر وقوعنی تصور بیله اللہ حقیچون کی مسه تک خاطرینہ
کلام سدر کندیکزی اولاد و خاندانکزلہ جناب حقک و رسول اکرم صلی اللہ تعالی علیہ وسلم
اقدس حضرتلرینگ صون و حمایت علیہ سنده جمیع خطر دن مصون یلمکزی کمال اہمیتلہ
بیان ایدرم .

مراد

استطراد : شو جوابنامہ لرہ نظراً سلطان عبدالعزیزک دخی ایکی مکتوب
یازدیغی ا کلا شیلور ایکنجیسی اللہ ایدیلہ مہ مشدر . طویقپو سراینده سلطان سلیم
ثالثک دائره سنده مسافر ایدلسی ذہنتی تخدیش ایتمش اولملی کہ الہ کچیمان ایکنجی
مکتوبده حیاتہ سوء قصد وقوعدن قورقدیغی اشاراب ایتدیکی سلطان مرادک
ایکنجی جوابی مآلندن منہم اولیور. (مرآت حقیقت) صاحبی محمود جلال الدین باشا کہ

اوقت آمدجی ایدی۔ سلطان عبدالعزیزک ایکی مکتوب یازدیغنی و مکتوبلری کندیبسی اوقودیغنی ومع التأسف استنساخ ایدهمدیکنی و خاطرندہ قالان جملہلری میانندہ « الله ورسول عشقنه نبی بورادن خلاص ایله ، زیرا جانمندن امین دکلم ، نہیہ مالک ایسہم جملہسی سکا حلال اولسون » فقرہسی دخی بولندیغنی تاریخندہ قید ایدیور ، اتمی .

قتلہ قائل اولانلرک استناد ایلبدیکی دلائلہ کلنجه : یوقاریده ذکر اولوندیغنی وجهلہ حسین عوننی پاشانک جنازہنی بالاطراف معاینہ ایتدیرمه مسی تحقیقات طبیہنی ناقص براقدی . بودہ عن قصد ایدی . زیرا قتلک مرتبہ کندیبسی ایدی .

قاتلر جزائرلی مصطفی ، یوزغادلی مصطفی چاوش و محمد پہلوان سلطان مرادک افندیلکی زمانندہ اقامت ایتدیکی قوربغہلی ذرہ کوشکنک بکجیلرندن ایکن شہری یوزر لیرا معاش ایله فرعیہیہ سلطان عبدالعزیزکی محافظہیہ مأمور ایدملری و بعدالقتل مستوفی معاشرلہ چراغ ایدیلوب مملکتلرینہ کوندرملری و حضور محکمہده اعتراف جرمہ برابر کیفیت قتلی برتفصیل تشریح ایلملری امارات کافیہ دکلی در . کندولرینہ محکمہده نہ سوبیلہ جککری اولجہ اوکر دلدیکی فرض اولونسه بیله بر آدمک ایشلمدیکی بر فعل قتلی کندی اوزرینہ آلماسی بعید الاحتمالدر . محکمہ ، اصول محاکمات قانونندن اصلا آیرلامش و محاکمہ درست جریان ایتمشدر . قاتلرک اقرارینہ قارشو حکمده اقلیت بیله اولمامشدر . قاتلر قرنادن فخری بکی فعل قتله تشریک ایدوب پادشاهک آرقاسندن اوقوجا قلا دیغنی و کندیلری شویله طوتوب بویله قاورایوب شو صورتلہ قوللرینی کسدکلرینی و فلانجه لردن تعلیمات آلدقلرینی برر برر و سربست سربست اقرار ایتملری قارشینسندہ محکمہ نہ یاپہ بیلیردی . (۱)

باقہ قدمای مأمورینندن الیوم متقاعد بولنان نوح افندی نقل ایدرکہ سلطان عبدالعزیزک وفاتی صباحی بر رفیقیلہ برابر اورته کوی اسکله سندہ واپور بکله بورلر

(۱) هیئت حاکمہ میانندہ بولنان آلمانیالی امین افندی - کہ مکتب حقوقک ایلک مدیری در . استقامت خلقی و عنادیلہ مشہر اولوب کندنجه ذرجه برشہہ حاصل اولسه اقلیتده قلاجنتہ افکار عمومیہ حکم ایدردی . موی ایلہ یالکیز اصول حقندہ رمادہده اقلیتده قالمش و محکمہ دن صادر اولان حکمہ وضع امضا ایتمشدر . فخری بک ، سلطان عبدالعزیزک سوکیلی قرناسندن اولوب یانندہ یالکیز او براقلمشدی .

و واپوره انتظاراً اسکه قهوه سنده قهوه ایچور ررمش ؛ جاممک آرقاسندن بردنیزه بر قادین چیغلی قوبمش ؛ یوزلرجه قادین هپ بر آغزذن فغان ایدیور و سلسری عیوقه چیقیور ایتمش . نوح افندی و رفیق شاشیرمشر و نه اولدیغنی آکلامق ایچون جامع ریختمنه دوغرو یورومشر ؛ فرعیه دائره سنک جاماری آچیلمش قفسلری قالمش، هر پخیره ده بش اون قادین نوحه و خروش ایچنده طوتام طوتام ساچلرینی یولوب باغچه یه آتمده و لباسلرینک یاقلرینی چاک چاک ایتمکه اولدیغنی کورمشر . ایچروده فجیع بر حادثه نلوقوعنه اشارت اولان بو الیم منظره ایله متحیر و داغدار ایکن اوچ بش دقیقه مرورنده بش چفته قایقنه حسین عوننی پاشا عزرائیل کچی دائره نک ریختمنه یاناشدی و همان ایچری کیردی ، آنک دخولیله سسلر کسیدی و پخیره لر قاپاندی . نوح افندی بونی حکایه ایتدکن سوکرا علاوه ایدرکه حسین عوننی پاشا قتلی ترتیب و زمانی تعیین ایتمش و آکا کوره یالیسندن حرکتله وقتنده یتشمش ؛ یوقسه سسلر ایتسیدلمه یه باشلادقن سوکرا پاشا لیماندن فرعیه یه اوچ بش دقیقه ظرفنده کلک ممکن دکدر . بناءً علیه سلطان عبدالعزیزک قتل اولدیغنه و قاتلی حسین عوننی پاشا اولدیغنه شبهه یوقدر انتهى .

بونی مؤید اوله رق نقل ایدرلرکه کیریدی مصطفی نائی پاشا زاده ولی الدین پاشا او صباح حسین عوننی پاشانک یالیسنه کیتمش، اثنای صحبتده عوننی پاشا دیک دیک و صیق صیق فرعیه دائره سنه باقارمش . فرعیه دائره سنده کی سسی ایشیدنجه حاضر دوران بش چفته قایغنه آنلابوب علی العجله قارشی سمته کچمش .

حسین عوننی پاشایی خلع و قتله سوق ایدن نه ایدی ؛ مشار الیه فعال و جبار و ایشکدار بر عسکر اولوب ابتدافوآد پاشانک وبعده عالی پاشانک کوزلرینه کیره رک عالی پاشانک کیریدن عودتنده سر عسکر نصب اولونمش و اوچ سنه او مقامده قاهره بر خیلی تنسیقات و تشکیلات عسکریه یه موفق اولمشدر . آنجق حرم هایونه منسوب بعض قادینلره تسلطی (۱) و قادین افندیلردن بریله مناسبتی دولایسیله لسانه

(۱) باب عالی رجالدن اوزون آنک دیمکه معروف رضا بکی صدر اعظم عالی پاشا چاغروب « سر عسکر پاشایه کیدیکز کندیلرینی بر آز طویلاستیلر ، حضور هایونده مدافعه لردن عاجز قالیورم » خبریله حسین عوننی پاشایه کوندردیکنی مرحوم بلناسبه عاجز لرینه حکایه ایتدی .

گلش اولوب عالی پاشانک وفاتیله مهر صدارت محمود ندیم پاشایه تودینع ایدلدکده حسین عوننی پاشا بلا محاکمه رتبه و نشانلرینک رفصیله سلك عسکریدن طرد و مملکتی اولان اسپارطیه نفی اولوندی . وزرا و رجال ملکیده دن بعض ذوات از جمله شروانی زاده رشدی پاشا بویله معامله تحقیریه دوجار اولشرا ایدی . محمود ندیم پاشانک انفصالندن سوکرا جمله سی عفو اولنه رق رتبه لری اعاده قلندی . بو معامله حسین عوننی پاشانک جکرینه ایشله مش و محمود ندیم پاشایه وسیا آمر مطلق اولان پادشاهه سونمز برکین باغلامشدی . هم حالی اولان شروانی زاده رشدی پاشانک صدارتنده سرعسکرلکی یا قالا یوب داها او وقت خلغ تصورینی موقع اجزایه قویمق ایچون صدر اعظمه آچیلمش ؛ رشدی پاشا ایسه او صیراده طرف شاهانه دن التفات کوردیکندن بر مدت داها تأخیر توصیه سنده بولونمش اولدینی جهته یاوز خرسز او صاحبنی باصدیرر فحواسنجه عینی قباحتی رشدی پاشایه عز و واقرا و مشار الیهی عزل و در حال حلب والیلکی و حلبه و صوننی متعاقب اون بش کون صکرده حجاز والیلکی ایله استانبولدن دفع و تغریب ایتدیردی . رشدی پاشا اوزرینه کندوسی هم صدر اعظم وهم سرعسکر اولوب سر عسکر قائم مقاملغنه کتیردیکی یاروفاداری چربانلی عبدالکریم نادر پاشایه بو ایشی کوردیرمک ایتدیکی فقط زمان و مکانک عدم مساعده سندن دولایی بجزه مدیکی موتوقاً روایت اولنیور . چونکه اورته ده بر سبب و بهانه یوغیکن خلغ کبی بر امر خطیره قیام ایتمک قولای دکلدی . ثانیاً عبدالکریم نادر پاشا ایله پک سویشیرلر ایسه ده پاشانک بویله بیوک بر ایسه میل و جرأت الیمسی مشکوک ایدی . فقط بر قاچ سنه سوکرا حادثات و محیط ترویج آمانه یاردیم ایتدی هر سک اختلالندن متولد بحران و هیجان داخلی استانبولده طلبه علومک قیامنی دعوت ایدوب هر نه قدر بو قیامده مدحت پاشا و حسین عوننی پاشا و حتی ولی عهد مراد افندی آدملرینک تشویقی درکار ایسه ده مقام سلطنتجه موجب توحش اوله رق شیخ الاسلام کذوبنی حسن فهمی افندی و صدر اعظم محمود ندیم پاشا عزل اولنوب مسند صدارت مترجم رشدی پاشایه توجیه اولندی . حسین عوننی پاشا سرعسکرلکه و مدحت پاشا شورای دولت ریاستیله قاینه یه داخل اولدیلر . مدحت پاشا مشروطیت مفتونی اولق و مراد افندی ایله اولجه نهانی قرارلاشدیرمق حبیبله محضا قانون مشروطیت تنظیم واعلانی

ايچون تبدل سلطنته طرفدار ايدى . حسين عونى پاشانك سائقه غرضى خلع نقطه سنده بو ايكي ذاتى برلشديردى . صدراعظم رشدى پاشايى اقناع ايتديلر . سسسزجه خلع وقوعبولدى .

خلعك عاملرندن اولان مكاتب عسكرىه ناظرى سليان پاشا حرىت و مشروطيت خصوصنده مدحت پاشا ايله همفكر اولوب حسين عونى پاشا ايسه حرىت سوزى قولاغنه خوش كمز مستبد بر عسكر اولدينى جهته ده ايلك كونلرى حتى جلوس خط هايونى يازلمسى مناسبتيله مقصد خلع حقنده آرالرنده اختلاف حادث اولدى و جتى تحقرايدن سلطان مراده قارشو سلطان عبدالعزىزى محافظه ايمه نك عسرتى تظاهر ايلدى .

مطالعه — طرفينك مدعيات و استدالاتى يوقايرده بيان ايلدك . طرفزدن ده بروجه زير بعض مدالعات منقدانه سرد اولنه جقدر :

تاريخك مظلم قالان بو نقطه سنده اتحار ويا قتل خصوصلرندن برنده فكر ثابت صاحبي اولانلر واردر . بو ذواتك فكرلرنده ثبات ايتلمى خصائل ممدوحه دن ايسه ده ايجلرندن تحقيقات عميقه مستند اولمايوبده حس و تخمينه تبعيت ايلانلر واردر كه آنلر شه دن عد اولونه ماز . بر طاقم ذوات دخى اسن روزكاره تابع اولوب زمانه كوره تبديل فكر ايتلشدر . مثلا ابتدالرى نشريات رسميه اوزرينه اتحاره قائل اولانلر مدحت پاشا محكمه سندن صوكر ا قتل طرفدارى اولديلر . سلطان عبدالحميد عموجه سنك قتل اولندينى اعتقاد قطعيسنده بولونه رق خلافنده دوشوتمه يى غرضكارلغه حمل ايلديكندن « الناس على سلوك ملوكهم » فحواسنجه خلق دخى او اعتقادى بسلا اولدى . اعاده مشروطيتدن صوكر ا بالاده اشارت قلندينى وجهله اتحار قولى يكي دن شيوع بولغله افكار ناسده بر عكس خرام وقوعه كلدى . يوسف عزالدين افندى مرحوم بيله پدرينك انتقامنى آلايدندن دولاي سلطان عبدالحميده تشكرلر ايتش ايكن اتحارك الك صادق هوادارلرندن كوروندى . وكلا طبقه سنده بولونانلرله او مقاماته نامزدا اولانلر محكمه جنايتدن صادر اولان حكمتك غيرتى كودهر اولديلر . تحقيق وقعه ايتك موقعنده بولنان قراورجال ساثره بالاخره

بعض اثرلر یازمشر و آثار مذکورهدن بر قسمی (مرآت حقیقت ، و مرآت شئونات و حقایق البیان فی حق جتتمکان) کیلری طبع اولونمش و بر قسمی مسوده حالنده قالمش اولوب فقط هیچ برنده حجج قاطعهیه مستند بر حکم ویرلماشدر . والده سلطانک املا طریقیه یازدیردینی (سرگذشت نامه) و مابین باش کاتبی عاطف بکک خاطراتی بو ایکنجی زمرهدندر . جملهسی حسین عونى پاشایه لوم و دشنام ایله صحیفه لر دولدیرمشردر . والده سلطانک اوغلنک قاتلرینی میدانه چیقاروب جزای سزالرینی ویردیردیکندن دولایى سلطان عبدالحمیده تشکر نامه یازدینی متواتر ایسهده کندوسی اوغلنک اتخارینه قائل اولدینی سویلنمکدهدر . مخدوملرندن عبدالمجید افندی پدرینک قتل اولندیغنده اصرار ایدردی . لسانلرک بویله تحویلى زمانه نك کیدیشه حمل اولونسه بيله چوق کیمسه لرك قناعت فکریه سی اولدیغنی دخی اظهار ایلر .

جنازه نك او طه سنده بر اقل میوبده قره غوله ایندیرلمسی اشتباه و تردده باعث اولان اسبابک اعظمی در . واقعا جنازه بی او طه سندن قالدیرمقله قالدینلرک عیوقه چیقان و او یلاسنه خاتمه چکیلمش و محلنده ابقاسندن تولد ایده جک داخلی محذورلرک اوکی آلمشدر ، لکن جنازه بی معاینه یه کلن اطبا قره غولده کوردکلری نعلشک مستحققر بر حالده بولونماسندن متأثر اولمشلر و حسین عونى پاشانک اوضاع متحکمانه سندن شبههیه دوشمشلردی . سرطیب شهریارى مارقو پاشا سلطان عبدالعزیزه فرط ارتباطندن دولایى معاینه اشتراك ایتمکسزین مضبطه بی امضا ایتش واسمنی در خاطر ایده مدیکم بر تورک طیب وضع امضادن استنکاف ایلشیدی . بو ذات منکوباً بطر ابلس غریبه مأمور ایدیلوب فقط محاکمه دن سوکرا اعاده اقبال ایله ادرنه خسته خانه عسکرسی سرطیابتنه تعین قلنهرق اوراده وفاتی وقوع بولمشدر .

حسین عونى پاشانک نعلی اطرافیه معاینه ایتدیرمامسنده کی حکمت نه ایدی؟ سوزنده صادقی ایدی یوقسه مقصدی جرمی کتم ایتمکی ایدی ، بوراسیده تمامیه کسدیر یله میور .

سلطان عبدالعزیز اکر قتل اولندیسه سلطان مراددن استیدان اولونمق لزومی خاطره کلیر . سلطان مرادک زمان سلطنتنده والده کتخداسی اولان مکتب طیه

ناظر اسبقی صالح افندی والده سلطانک توصیه سی اوزرینه پادشاهک یانندن آریلزامش . جنون نوبته دوچار اولدینی وقت عموجه سنه دأر بر سوز آغزندن قاجیروب قاجیرمدیغنی بعد بعد کندنن صوردم . عموجه سی حقنده بر سوز سویلدیکی وملتک حریت وسعادتنن صیق صیق بخت ایدر اولدیغنی وزمانده مشروطیتک اعلانی عهد سلطنته تاریخمزمده بر موقع رنگین ویره جکنی کال اشتیاق ایله آکلاته کلدیکنی افندی مرحوم بکاسویلدی وسلطان عبدالعزیزک عاقبتنه دأر سرایده هیچ کیمسه دن بر سوز ایشتمدیکنی علاوه ایلدی . مرتبیرک مجنون بر پادشاهی بویله بر آجی وقعه دن آگاه ایتکه لزوم کورمدکری ده خاطره کله بیلیر .

یلدیز اوراقی میاننده فتحی پاشا زاده داماد محمود جلال الدین پاشانک امضاسیله ظهور ایدن بر ورقه ده سلطان مراد ووالده سی وحسین عونى پاشا حاضر اولدقلى حالده حسین عونى پاشا سلطان عبدالعزیزک بر چاره سنه باقلماسنی کندینه امر ایتمش و بیان معذرت ایلمسی اوزرینه تهدید کارانه اصرارده بولونمش اولدینی محرردر . شوورقه اثنای محاکمه ده یازیلوب محکمه یه تودیع اولنان اوراق میاننده ایتمش . عیجا محمود پاشا بونی تبریه ذمه مدار اولور زعمیله می یازدی یوقسه صحته مقارنمی در ؟

محکمه ده ایفای شهادت ایدنلردن مارکو پاشا قوزغنجقده کی یالسندن فرعیده سلطان عبدالعزیزک او طه سنه کیرن وچیقانلری دورین ایله کوردیکی افاده ایلمشدی . قصر بصره مبتلا اولدینی جهتله اوقدر اوزاقدن ناصل کوره بیلدیکنی مقام استهزاده مدحت پاشانک آووقاتی شهرى افندی سرد و بیان ایتمشدی . بکلربکی وچنکل کوی ساحلخانه لرنده اوطوران رجال ونسواندن صوکرالری بو یولده روایتلرده بولونانلر اولمشدی .

لدنیات احواله واقف اولان رجال زمانه دن بر خیلیمی سلطان عبدالعزیزک اتحارینه قائل اولمایوب مرحومک برسوء قصده قربان کیتدیکی ذهابنده بولنورلر مش . حتی خسته بولنان صدر اسبق یوسف کامل پاشایه خبروفات ابلاغ اولدقده حسین عونى پاشایی قصدایده رک « ملعون حریف پادشاهک باشنی بیدی انشالله بشر القاتل بالقتل حکمی حقنده تجلی ایدر » دیدیکی ثقه دن مرویدر .

قاتلیری لاجل الحاکمه استانبوله نقله مأمور اولان قول آغاسی یوسف افندی

یولده بونلرک زیاده تأثرلرینی کوره رک نیچون بو قدر تأسف ایدیورسکنز کبی سوزلرینه قارشى مرقوملر « نه ایچون چاغیرلدیغمیزی بز بیلیورز » کبی معنیدار جوابلر ویردکلرینی افندی مرحوم صوکر ا حکایه ایدرمش . بو یوسف افندی شو خدمتته مکافاة اسکدارده باشاقپوسی رشدیة عسکریه سی مدیریته تعین ایدلمشدی .

مسموعات و مطالعاتی بروجیه بالا ذکر و تحریر ایلدک . مسئله یی تنویر ایتمک ایچون معلومات زانده و ذاتیه سی اولان ذوات طرفندن کوندریله جک مخطر و مقالاتی مع المنونیه مجموعه مزله نشر ایده جکنز . تاریخه متعلق بر مسئله اولقله دریغ همت بیورلیه جفتدن امیدوارز .

عبدالرحمن شرف